

Baxa, Peter; Bóna, Martin; Nipčová, Daniela

Predbežné výsledky výskumu zaniknutého kostola sv. Juraja v Skačanoch

Archaeologia historica. 2006, vol. 31, iss. [1], pp. 323-332

ISBN 80-7275-061-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140676>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Predbežné výsledky výskumu zaniknutého kostola sv. Juraja v Skačanoch

PETER BAXA – MARTIN BÓNA – DANIELA NIPČOVÁ

Obec Skačany sa nachádza v údolí stredného toku rieky Nitry, 7 km severne od okresného mesta Partizánske. Chotár obce sa rozprestiera na nive Nitrice, pravobrežného prítoku Nitry, pod južným výbežkom Strážovských vrchov. Lokalita skúmaného kostola sv. Juraja je situovaná na miernej vyvýšenine na východnom okraji obce vo výške 250,50 m n. m., v polohe zvanej Hôrka (tiež Farské, M-34-121-B-b, 1:25 000, 326:19 mm). Druhý, dodnes funkčný kostol Všetechsvätých dominuje v strede pozdĺžneho návsia v centre obce. V čase pred zahájením archeologického výskumu v roku 2004 mala lokalita zaniknutého kostola podobu zatrávnenej návsia oválneho pôdorysu (osi cca 24×13 m) mierne vystupujúceho z okolitej poľnohospodársky obrábanej plochy. Murované zvyšky stavby boli zreteľné len vo východnej časti návsia vo forme prierazu v klenbe kostolnej krypty. Na východnom okraji lokality dnes dominuje drevený kríž ohradený kovovým zábradlím.

Doterajšie poznatky o histórii kostola

Staršie práce k dejinám obce a farnosti uvádzajú ako prvú zmienku o obci listinu z roku 1271, ktorá je však mladším falzom. Listina mala dodatočne potvrdiť dávnejšie darovanie Skačian, oboch Bielic, oboch Krštenian a čiastky Leloviec nitrianskemu biskupstvu kráľom Ladislavom I. (1079–1095), a to z dôvodu zániku pôvodného písomného dokladu pri vypálení nitrianskeho hradného archívu (Mišík 1965, 20; Györfy 1998, 470). Napriek mladšiemu pôvodu listiny bol údaj o staršej donácii obcí historikmi rešpektovaný, nakoľko niektoré uvedené majetky boli aj neskôr právoplatným majetkom nitrianskeho biskupstva. Novšie bádanie ale uvedenú písomnú donáciu Skačian Ladislavom I. spochybňuje (informácia Doc. PhDr. Jána Lukačku, CSC.).

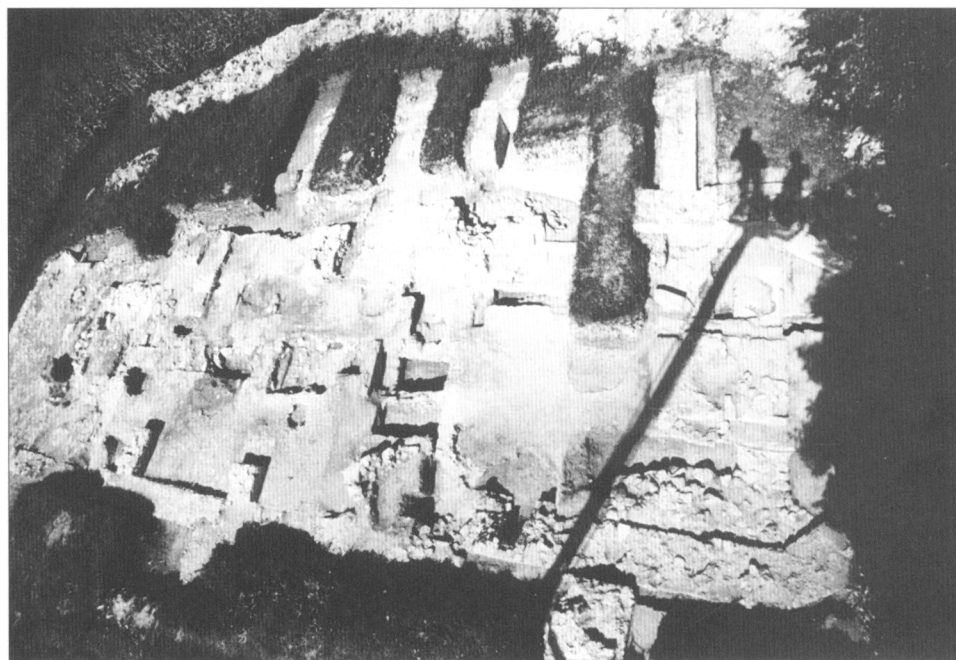
Prvým vierohodným písomným prameňom o Skačanoch je až listina z roku 1310, v ktorej vystupuje obec *Zakachan* ako majetok cirkvi (Lukačka 1985, 833; 1994). Aj v ďalšej listine z roku 1318, ktorou dal nitriansky biskup Ján do kľiatby Matúša Čáka, vystupujú Skačany ako „*naša obec*“, teda ako majetok biskupstva (PDSS IV, 91–93).

K samotnej výstavbe kostola sv. Juraja sa písomné pramene nezachovali. Podľa údaju v Gustiniho vizitácii z roku 1767 bol na oblúku kostola v tom čase viditeľný nápis „*Postavený bol roku 1280...*“ (Gusztni 1767, Tom IV, p. 1), avšak tento údaj vzhľadom na veľký časový odstup nemožno pokladať za hodnoverný prameň k dobe výstavby kostola. Na druhej strane pre existenciu kostola v 13. storočí hovorí údaj o fare v Skačanoch uvedený v súpise majetkov farností z rokov 1332–1337. V ňom sa okrem skačianskej farnosti uvádzajú aj existujúce fary v susedných obciach V. Bielice, M. Kršteňany a Vestenice (Mišík 1965, 39). Tento písomný prameň tak nepriamo potvrdzuje staršiu existenciu kostola v Skačanoch a dovoľuje pripustiť informáciu z historického nápisu aspoň ako doklad o existencii kostola na sklonku 13. storočia.

V súvislosti s polohou kostola sú dôležité aj mladšie písomné pramene uvádzajúce v obci existenciu opevneného hrádku. Jeho doteraz neidentifikovaná poloha sa predpokladá práve na návsí nad obcou v blízkosti kostola. Z listiny z roku 1406 sa dozvedáme, že hrádok patrili nitrianskemu biskupovi a bol počas nepokojov dobýjaný vojvodom Stiborom (PDSS V, 141). Predpokladáme, že fortifikačný objekt mohol vzniknúť opevnením „*domu*“ uvádzaného v roku 1318 ako biskupský majetok a že sa teda ako sídlo správcu biskupských majetkov

1. Skačany, letecký pohľad na lokalitu skúmaného kostola. Foto M. Bóna IX/05.

2. Skačany, južný pohľad na odkryté zvyšky zaniknutého kostola. Foto M. Bóna IX/05.

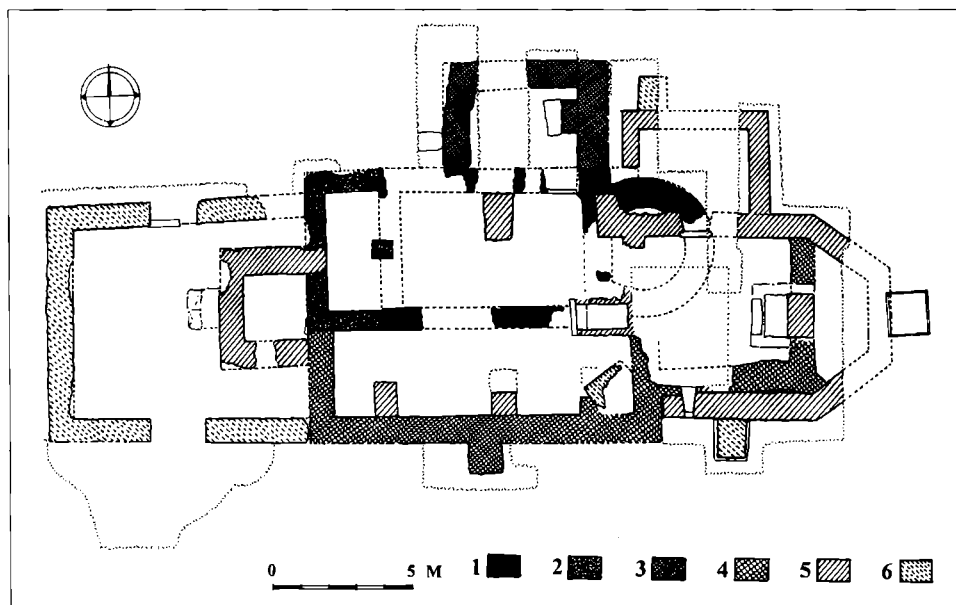
nachádzal v intraviláne Skačian a nie v susednej obci Hradište, ako to interpretujú niektorí autori (Ruttkay 2000, 46).

Zo Skačian sa postupne vytvorilo centrum jedného z panstiev nitrianskeho biskupstva, ku ktorému prislúchalo viacero obcí (SPS III, 100). V roku 1553 mala obec 30 port a počas tureckých vpádov ju opevnili a vyvíjala sa ako zemepanské mestečko.

V období reformácie patrila kostol evanjelickej cirkvi, a to až do roku 1608, kedy jej ho odobral Žigmund Forgáč (Pauliny 1894, 247). Z Gustiniho kanonickej vizitácie sa dozvedáme, že kostol bol v roku 1667 zväčšený, v roku 1732 obnovený a v roku 1766 vybielený. Vizitácia tiež uvádza, že kvôli obtiažnemu prístupu do kostola a kvôli pohodliu farára a veriacich sa už v tom čase slúžili omše v kaplnke sv. Barbory postavenej v roku 1731 na východnom okraji obce. Nakoľko táto malá stavba svojimi rozmermi nemohla dlhodobo vyhovovať potrebám obyvateľov (v roku 1767 mala obec až 849 obyvateľov: VSOS III, 31), vynútila si táto situácia výstavbu nového priestrannejšieho kostola v strede obce, ktorý bol dokončený v roku 1803 (SPS III, 100). Nevyužívaný starý kostol bol vtedy rozobratý na stavebný materiál nového kostola a týmto navždy zanikol.

Doterajšie poznatky o skúmanej lokalite z terénnych výskumov

Skačany vystupujúce v písomných prameňoch až od 14. storočia, na základe doteraz zistených archeologických nálezov patria k starobyľým včasnostredovekým sídliskám. Na prítomnosť zvyškov kostola nad obcou medzi prvými upozornil Ján Vondryška vo svojej správe z prieskumu povodia Nitrice z roku 1952. V tom čase sa ešte v teréne „*rysovali základy kostola*“, ktorého rozmery odhadol na 8×6 m. Autor tiež upozornil na slovanské osídlenie severne od kostola, avšak v samotnej lokalite kostola nenašiel žiadne nálezy (nál. správa v archíve AÚ SAV v Nitre, č. 300/52). Bližšie údaje k zaniknutému kostolu neskôr uviedol František Fackenberg na základe svojho povrchového prieskumu z roku 1956. V okolí zvyškov sakrálnej stavby identifikoval rozptýlené náhrobné kamene svedčiacie o včasnostredovekom cintoríne a taktiež zvyšky mladšieho kamenného múru obkolesujúceho niekdajší cintorín (Ruttkay 1989, 358). Aj v neskôr publikovaných článkoch upozornil na prítomnosť tunajšieho stredovekého cintorína „*typu Krásno a Kostolany pod Tribečom*“ a vyslovil domnienku

3. Skačany, pôdorys kostola s vyznačením stavebnej etapizácie (murivá: 1 a 2 románske, 3 a 4 gotické, 5 renesančné, 6 barokové). Z podkladu zamerania OGD PÚSR Bratislava zakreslil M. Bóna.

o možnej kultúrnej spojitosti medzi Kostolanmi, Hradištom a Skačanmi (Fackenberg 1965, 6; 1967, 39). Napriek týmto dôležitým upozorneniam na lokalitu kostola nad obcou neskorší Súpis pamiatok mylne uviedol, že stojaci klasicistický kostol z roku 1803, renovovaný v roku 1901, bol „postavený na mieste pôvodného stredovekého kostola z 13. storočia“ (SPS III, 100). Tento mylný údaj neskôr prebrali aj autori Vlastivedného slovníku obcí z roku 1978 (VSOS III, 31).

V roku 1981 uskutočnil obhliadku zaniknutej stavby amatérsky archeológ Oldrich Krupica, ktorý skonštatoval zrútenie klenby krypty v interiéri stavby (Ruttikay 1989, 358). Naposledy, začiatkom roku 2002, zrealizoval povrchový archeologický prieskum lokality archeológ Peter Barta, ktorý v jej bezprostrednom okolí našiel črepový materiál z 13.–15. storočia, kúsky mazanice a jeden črep, pravdepodobne z neskej doby bronzovej (Barta 2002).

Ciele a metodika archeologického a architektonicko-historického výskumu

Podnetom na realizáciu archeologického výskumu bola snaha obce preskúmať neznáme zvyšky kostola, zabezpečiť ich pamiatkovú obnovu a prezentovať verejnosti. Archeologický výskum bol v rokoch 2004–2005 zameraný na overenie rozsahu a miery zachovania torz architektúry a vyhodnotenie ich stavebno-historického vývoja.¹ V prvej sezóne sa priečnymi rezmi zistilo, že zvyšky kostola sa zachovali zväčša v úrovni základových a miestami nadzákladových konštrukcií a že tieto boli prekryté stavebnými sutinami vzniknutými pri rozoberaní zvyškov kostola v minulosti. Postupne bola odkrytá súvislá plocha južnej polovice kostola celkovej dĺžky 30 m. Miera zachovanosti odkrytej architektúry bola rozdielna, pričom sa ukázalo, že murované zvyšky sú situované len v hĺbke do 1,5 m pod terénom. Výskum doložil prítomnosť kostolnej lode orientovanej v smere východ–západ spolu so zvyškami základov hlavného a bočného oltára, zasypanej klenutej krypty, predstavanej veže a predsiene. Architektonicko-historickým výskumom odkrytých konštrukcií sa v severnej časti odkrytej plochy identifikovali zvyšky staršej predpokladanej stredovekej architektúry, ktoré boli podnetom pre určenie spôsobu pokračovania výskumu v roku 2005.

Archeologickým výskumom v druhej výskumnej sezóne sa v severnej polovici kostola potvrdili zvyšky najstaršej sakrálnej architektúry, sledoval sa jej pôdorys a ďalší vývoj v priebehu stredoveku. Kvôli snahe zabrániť deštrukcii historických konštrukcií bola sondáž len v minimálnej miere orientovaná pod úroveň dlážok sledujúc pôdorysný vývoj najstaršej sakrálnej stavby, pričom ďalšia hĺbková sondáž sústredená na získanie datovacieho materiálu je naplánovaná do budúcich výskumných sezón.

Výsledky archeologického a architektonicko-historického výskumu

Na základe doteraz získaných poznatkov z archeologického a architektonicko-historického výskumu možno v rámci vývoja skúmaného objektu určiť šesť stavebných etáp.

Z najstaršej románskej stavebnej etapy boli v severnej časti kostolnej lode odkryté zvyšky základov obvodových múrov malého jednolodového kostola s apsidou podkovovitého pôdorysu. Základy obvodových múrov hrúbky okolo 75 cm boli vymurované z lomového kameňa na šedú jemnozrnnú maltu a vymedzovali interiér kostolnej lode s rozmermi cca 7×4 m. Základy sa najlepšie zachovali v mieste severozápadného a juhozápadného nárožia lode, pričom v ďalších častiach boli ich zvyšky zistené v úrovni základovej špáry, prípadne sa zachovali len vo forme negatívu. Priečnou sondou v napojení apsidy na loď sa zistila aj časť základu muriva pod víťazným oblúkom. Základové murivo apsidy hrúbky 100 cm bolo zatiaľ odkryté len v severnom úseku, a to pod odstránenou mladšou tehlovou dlážbou. V južnej časti bol základ apsidy v minulosti odstránený pri hĺbení renesančnej krypty. Doteraz neboli výskumom získané žiadne nálezy umožňujúce bližšie datovanie najstaršej odkrytej architektúry. Dispozičný typ kostola umožňuje len jeho orientačne zaradenie do románskeho obdobia. Tomuto slohovému a časovému zaradeniu zodpovedá aj doteraz zistený nezdobený a neglazovaný črepový materiál, orientačne datovateľný do obdobia od 13. až do 15. storočia.

V druhej identifikovanej stavebnej etape došlo k zburaniu západnej steny lode, ktorej interiér bol predĺžený západným smerom, čím dosiahol dĺžku necelých 10 m. Nové murivo západnej prístavby hrúbky okolo 65 cm bolo vymurované z lomového kameňa na zrnitú maltu svetlookrovej farebnosti. V juhozápadnom kúte prístavby bola zistená aj pôvodná dlážka z udusanej hliny a na malých zvyškoch nadzemného muriva bola zachovaná úprava interiérového povrchu muriva. Tá pozostávala z preškárovania styčných škár lomového kameňa jemnozrnnejšou maltovou zmesou a následného farebného zjednotenia rezného kamenného muriva vápenným náterom. V strede prístavby bol odkrytý zvyšok muriva hranolového piliera s pôdorysom 80×60 cm. Keďže pilier tvoril s najväčšou pravdepodobnosťou súčasť konštrukcie západnej empory, interpretujeme túto prístavbu ako emporovú a na základe identifikovanej povrchovej úpravy muriva ju predbežne zaraďujeme ešte do románskeho obdobia.

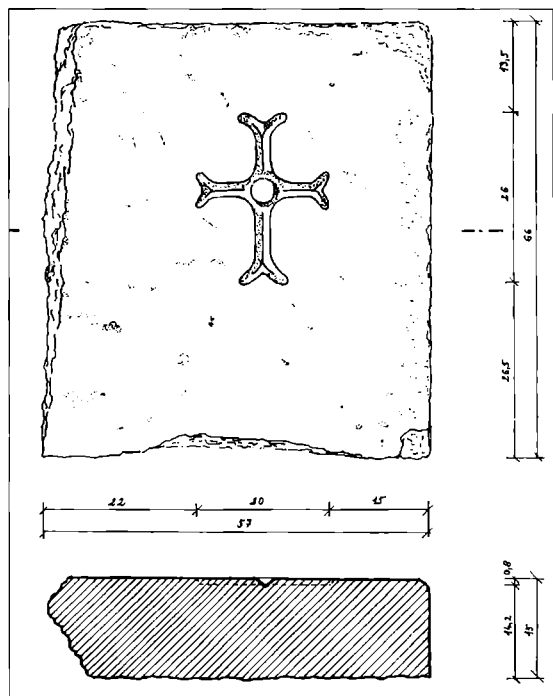
Podobný charakter pojiva, aký sa nachádzal v murive v emporovej prístavbe, bol použitý aj v nasledujúcej tretej stavebnej etape, ktorá pozostávala z prístavby severnej sakristie s funkciou bočnej kaplnky. Masívnejšie obvodové murivo hrúbky 90–100 cm vymedzovalo obdĺžnikový pôdorys prístavby s interiérovými rozmermi okolo 4×3 m. Vstup do prístavby bol prebúraný v severnej stene lode a dodnes sa z neho zachoval kamenný prah. Súčasťou výbavy prístavby bol oltárny stôl pristavaný k východnej stene, z ktorého sa zachovala murovaná podnož a kamenný schodiskový stupeň. Pôdorysné rozmery podnože oltárneho stola umožňujú predpokladať, že stôl bol ukončený kamennou menzou s okoseným profilom, ktorej fragment bol druhotne použitý ako schodiskový stupeň pred mladším renesančným oltárom. Sondáž potvrdila prítomnosť pôvodnej hladenej maltovej dlážky v interiéri prístavby, ako aj pôvodnú súvislú omietkovú úpravu vnútorných stien. Vzhľadom na absenciu datovateľných prvkov priamo datujúcich opísanú prístavbu, pracovne ju zaraďujeme do širšieho obdobia včasnej až neskej gotiky.

Fragmenty svetlookrovej malty zachované na kamennej doske s reliéfom štvorramenného kríža s rozoklanými ramenami, nájdené v sekundárnej polohe, umožňujú predpokladať, že táto doska bola osadená na bližšie neznáмом mieste kostola v priebehu druhej alebo tretej stavebnej etapy. Keďže malta sa zachovala aj na bočnej neopracovanej hrane vzniknutej pri sekundárnom zmenšení kamennej platne, je možné tento nález spojiť s románskou fázou kostola.

Štvrtá identifikovaná stavebná etapa tvorila poslednú známu stredovekú úpravu kostola

4. Skačany, východný pohľad do priestoru renesančnej sakristie, v popredí odkrytý základ románskej apsidy. Foto M. Bóna VIII/05.

5. Skačany, nález stredovekej kamennej dosky s motívom kríža. Kresba M. Bóna.

a znamenala jeho najvýraznejšiu prestavbu. Rozšírením lode smerom na juh sa viac než zdvojnásobila plocha jej interiéru. Prestavba si vyžiadala asanáciu južného obvodového muriva románskeho kostola vrátane apsidy. Nové obvodové murivo rozšírenej lode dosahovalo hrúbku 90 cm a bolo vymurované z lomového kameňa na pevnú šedú zrnitú maltu. K jeho napojeniu na ponechané konštrukcie románskeho kostola došlo v mieste juhozápadného nárožia emporovej prístavby a v mieste severovýchodného nárožia románskej lode. Celkové pôdorysné rozmery interiéru novej lode tak dosiahli 11×8 m. Interiér lode i bočnej kaplnky bol zjednotený novou, dôsledne vyhladenou maltovou dlážkou s červeným povrchom. Dlážka naďalej rešpektovala ponechanú nadzemnú konštrukciu románskeho emporového piliera a aj protilahlej časti ponechaného múru asanovanej južnej steny románskeho kostola. Na základe tejto skutočnosti

predpokladáme, že pôvodný románsky emporový pilier a taktiež na druhý protilahlý pilier prestavaná časť južného obvodového muriva románskej lode sa stali súčasťou nosnej konštrukcie novej západnej empory. Pravdepodobne bola nová loď v juhovýchodnom kúte opatrená bočným oltárom, nakoľko v tomto mieste bol výskumom odkrytý základ predstavujúci smerom do interiéru, ktorý bol previazaný s obvodovým murivom.

Výrazné zväčšenie pôdorysnej plochy nového kostola priniesla aj nová svätyňa štvoruholníkového pôdorysu s interiérovými rozmermi cca 5×4,5 m. Výskum odkryl časť základového muriva južnej steny a celej východnej steny, ako aj časť základu muriva pod víťazným oblúkom. Smerom von vystupujúci základ v mieste juhovýchodného nárožia svätyne napovedá prítomnosť niekdajšieho oporného piliera, aký sa nachádzal aj v strednej osi južnej fasády kostolnej lode. Doterajší výskum nepriniesol nálezy umožňujúce datovanie tejto poslednej stredovekej stavebnej etapy. Súčasť architektonickej výzdoby opísaného kostola tvorili s veľkou pravdepodobnosťou aj nájdené časti bohato profilovaných kamenných okenných obrúb. Podľa opracovania boli obruby osadené v oknách s doširoka roztvorenými ostentami, čo predpokladá už existenciu priestrannejšej sakrálnej stavby, aká vznikla práve opísanou prestavbou. Žiaľ, ani možnosť rámcového zaradenia týchto kamenných článkov do neskorogotického obdobia neposkytuje datovanie opísanej prestavby, pretože tieto prvky boli nájdené v sutinách a nie je možné určiť, či tvorili primárnu alebo sekundárnu súčasť rozšírenej sakrálnej stavby.

V poradí piata identifikovaná stavebná etapa pozostávala z úpravy interiéru lode, prestavby svätyne a prístavby veže. Interiér lode bol vtedy prekrytý novou maltovou hladenou dlážkou a opatrený prístennými piliermi nesúcimi s najväčšou pravdepodobnosťou novú klenbu. Zvyšky základov a nadzemných murív vystupujúcich do lode po stranách víťazného oblúka interpretujeme ako časti murovaných podnoží bočných oltárov. Nová dlážka lode súvislo prechádzala aj do priechodného prízemí novej hranolovej veže (4×4,3 m) pristavanej k osi

západného priečelia kostola. Odkryté základy obvodového muriva veže dosahujú hrúbku okolo 100 cm a boli na nárožiach armované veľkými opracovanými balvanmi. Zachované zvyšky schodiskových stupňov pred západnou stenou veže poukazujú na prítomnosť západného vstupu do veže, ktorý pravdepodobne tvoril aj hlavný vstup do kostola.

Najradikálnejšie sa prestavba dotkla stredovekej svätyně, ktorú kompletne zbúrali a nahradili novou, väčšou s polygonálnym uzáverom. Súčasne bola v interiéri svätyně vyhlbená priestranná krypta obdĺžnikového pôdorysu 4,3×3,5 m, sprístupnená zahĺbeným schodiskom v strede východného ukončenia kostolnej lode. Dodnes sa zachovala valená kamenná klenba krypty s výsečou nad vstupom, ako aj spodná časť štrbinového vetracieho otvoru krypty v južnej stene. Vo východnom uzávere svätyně bola na základovom murive zbúranej svätyně vymurovaná podnož nového oltárneho stola s prednými schodiskovými stupňami.

Súčasne so svätýňou bola postavená aj nová sakristia napojená na severnú stenu svätyně. Výskum odkryl dobre zachované nadzemné časti jej obvodového muriva hrúbky 70 cm s plošne zachovanou interiérovou omietkou prekrytou bielym vápenným náterom. Sakristiu sprístupňoval portál v severnej stene svätyně, z ktorého sa zachoval kamenný prah. Podľa stratigrafie v zásype interiéru susednej bočnej kaplnky vyplýva, že táto stredoveká prístavba bola počas opísanej prestavby kostola asanovaná a zasypaná, pričom prístup z lode do jej interiéru bol zamurovaný. Výrazné posuny dlážok v tejto prístavbe a ich opravy dokladajú dlhodobejšie statické poruchy, ktoré zrejme boli aj hlavnou príčinou asanácie objektu, ktorého funkciu sčasti prevzala nová sakristia.

Datovanie opísanej piatej stavebnej etapy umožňuje nepriamo nález mince s datovaním 1629, ktorá bola nájdená pod novou maltovou dlážkou v juhozápadnej časti kostolnej lode. Na základe tohoto nálezu je možné opísanú prestavbu zaradiť do neskororenesančného obdobia a jej ukončenie predpokladať v roku 1667, keďže do tohto roku kladie Gustiniho vizitácia zväčšenie kostola. Pravdepodobne s touto prestavbou súvisí aj časť ostenia kameného portálu s renesančnou profiláciou nájdená v sutinách.

Počas poslednej šiestej identifikovanej stavebnej etapy bola sakrálna stavba na západnej strane rozšírená o priestrannú murovanú predsieň, sprístupnenú od severu i juhu samo-

6. Skačany, južný pohľad na odkryté základy renesančnej veže kostola. Foto M. Bóna IX/04.

statnými vstupmi. Odkryté základové obvodové murivo hrúbky 80–90 cm sa napája na severozápadné a juhozápadné nárožie lode a vymedzovalo tak približne obdĺžnikový interier predsiene s rozmermi okolo 8,5×7 m, ktorého súčasťou sa stala aj hmota prízemnia renesančnej veže. Celá plocha predsiene bola pokrytá tehlovou dlažbou, pričom kostolná loď a svätyňa získali novú dlažbu z plochých pieskovcových kameňov, miestami kombinovanú tehlovou. K zisteným úpravám v interiéri lode patrí aj prestavba bočného oltára v juhovýchodnom kúte lode, ktorého nová murovaná podnož bola orientovaná diagonálne. Použitie barokovej signovanej tehly „NH“ v dlažbe napomáha zaradiť túto stavebnú etapu do barokového obdobia. Na základe údajov v Gustiniho vizitácii je možné ukončenie prestavby predpokladať v roku 1732.

Opísaná prestavba znamenala s najväčšou pravdepodobnosťou definitívne ukončenie pôdorysného vývoja objektu, ktorý tak v závere svojho vývoja dosahoval dĺžku okolo 30 m. Z Gustiniho vizitácie sa tiež dozvedáme, že v roku 1766 bol kostol vybielený a že „*na južnej strane (kostola) je kostnica, nedávno vymurovaná, dobre pokrytá*“. Tento objekt, ako aj ďalšie predpokladané objekty v bezprostrednom okolí kostola budú predmetom výskumu v budúcich sezónach. Cieľom výskumu bude aj overenie prítomnosti a rozsahu príkostolného cintorína, obkoleseného podľa vizitácie omietnutým múrom. Dodnes nie je tiež známa ani poloha a pôdorysná podoba žobráčne – menšej predsiene „*bez stropu pred bránou kostola*“, uvádzanej v zmienenej vizitácii a v neposlednom rade bude dôležitým momentom budúcich výskumov preverenie možnej prítomnosti opevneného sídla v okolí kostola.

Nálezy

Počas výskumu boli získané aj drobné predmety nájdené v sekundárnych polohách, najmä v zásypoch stavebných torz architektúry kostola, dokumentujúce určité časové úseky objektu: Medený grajciar Františka II. (1792–1835) – averz hlava panovníka a kruhopis: FRANC.II.D.G.R.I.A.GE.HV.BO.REX.A.A., reverz dvojhlavý orol, po stranách letopočet 1800, oválny mosadzný medailón, fragment vitráže, úlomok fajky, úlomok nôžky sklenného pohára, úlomok hlinenej žltó glazovanej plastiky, množstvo úlomkov tenkostenného tabuľového skla, klnice a iné drobné predmety rôzneho použitia. Z keramického materiálu ide prevažne o fragmenty z jednoduchých hrncovitých nádob a zdobených mís. Kachliarska keramika je zastúpená jediným nálezom renesančnej kachlice zdobenej rastlinným ornamentom členeným oblúkovitými rebrami.

Záver

Doterajšie dve výskumné sezóny priniesli prekvapivé poznatky o dlhodobom vývoji zaniknutého kostola, ktorý odráža progresívny vývoj aj samotnej obce ako centra jedného z domínií nitrianskeho biskupstva. Výskum jednoznačne potvrdil predpokladaný románsky pôvod objektu, priniesol poznatky o jeho stavebnej podobe a umožnil pôdorysnú rekonštrukciu jeho ďalšieho vývoja. Zároveň sa výskumom potvrdili aj v písomných prameňoch uvádzané údaje o rozšírení a obnove objektu v rokoch 1667 a 1732. Napriek radikálnemu rozobratiu stavby v minulosti za účelom výstavby nového kostola v obci, pamiatka naďalej poskytuje vysoko hodnotnú výpoveď o svojich stavebných dejinách a významne dopĺňa mozaiku našich poznatkov o počiatkoch vidieckych sakrálnych stavieb na území Slovenska.

Poznámka

1 V prvej výskumnej sezóne sa na vedení archeologického výskumu podieľala PhDr. Marta Remiašová spoločne s PhDr. Petrom Baxom. Počas druhej výskumnej sezóny pod vedením PhDr. Baxu na výskume spolupracovala Mgr. Daniela Nipčová, pričom architektonicko-historický výskum realizoval Ing. arch. Martin Bóna.

Literatúra

- BARTA, P., 2002: Povrchový prieskum v Skačanoch – nálezová správa. Nitra (nepublikované).
- BAXA, P.–REMIAŠOVÁ, M., 2004: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Skačany, zaniknutý románsky kostol sv. Juraja.
- BÓNA, M., 2005: Architektonicko-historický výskum NKP kostol sv. Juraja v Skačanoch. Výskumná dokumentácia 1. etapy výskumu uskutočnenej v roku 2004. In: Archív KPÚ v Trenčíne, pracovisko v Prievidzi.
- FACKENBERG, F., 1965: Pozoruhodné pamiatkové objekty – kostolíky. In: Ochrana prírody a pamiatok 5, č. 11–12, s. 5–6.
- FACKENBERG, F., 1967: Partizánsko – pohľadom pamiatkára. In: Ochrana prírody a pamiatok 7, č. 6, s. 39.
- GUSZTINI, J., 1767: Visitatio canonica 1767. Ecclesia oppidi Szkacsány (preklad F. Mojtu v knižnici SAS pri AÚ SAV v Nitre).
- GYÖRFFY, Gy., 1998: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV. Budapest.
- LUKAČKA, J., 1985: Vývin osídlenia stredného a severného Ponitria do začiatku 15. storočia, In: Historický časopis 33, č. 6, s. 817–840.
- LUKAČKA, J., 1994: Kontinuität der Besiedlung auf dem Gebiet des Komitats Nitra 9.–13. Jahrhundert. In: Studia historica Slovaca 18, s. 129–233.
- MIŠÍK, M., 1965: Osídlenie Hornej Nitry. In: Historický sborník kraja 2, s. 5–72.
- PAULINY, L., 1894: Dejepis superintendencie nitrianskej, IV. Jasenová.
- PDSS IV: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska a Slovákov IV, Pod vládou anjouovských kráľov (Edit. V. Sedlák). Bratislava 2002.
- PDSS V: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska a Slovákov V, Prvý cisár na uhorskom tróne (Edit. J. Bartl). Bratislava 2001.
- RUTTKAY, A., 1989: Skačany, In: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až 13. storočia, zv. I./č. 2. (Edit. D. Bialeková). Nitra, s. 357–358.
- RUTTKAY, A., 2000: Na konci dávnoveku a počiatku národných dejín, In: J. Vladár–E. Wiedermann (Edit.): Partizánske. Staré a nové epochy. Partizánske, s. 35–51.
- SPS III: Súpis pamiatok na Slovensku, zv. III. Bratislava 1969.
- VSOS III: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku, zv. III. Bratislava 1978.

Zusammenfassung

Vorläufige Ergebnisse der Erforschung der St. Georg-Kirche in Skačany

Die Gemeinde Skačany liegt in einem Tal am mittleren Nitra-Fluß, 7 km nördlich von der Stadt Partizánské. Die erste Erwähnung des Dorfes ist in einer Urkunde im Jahr 1310. Von der Kirche ist keine schriftliche Nachricht, aber die Pfarre ist im 13. Jh. erwähnt und in den Jahren 1332–1337 ist sie im Verzeichnis der Pfarrerbesitztum. Beim Aufbau der neuen Kirche im Jahr 1803 ist die alte Kirche eingegangen und ihr Material diente zum Aufbau der neuen Kirche.

Mit der Unterstützung der Gemeinde hat man in den Jahren 2004–2005 eine archäologische und bauhistorische Forschung realisiert um die Reste der alten Kirche freizulegen. Aufgrund der bisherigen Forschungsergebnisse wurde festgestellt, daß man in der Entwicklung der alten Kirche insgesamt sechs Phasen unterscheiden kann.

Zur ältesten Bauphase gehört eine kleine 7,0×4,0 m einschiffige Kirche mit einer hufeisenförmigen Apside. In der 2. Phase kam es zur Verlängerung des Schiffes in der westlichen Richtung. In der 3. mittelalterlichen Phase wurde an der nördlichen Seite ein Zubau (4,0×3,0 m) angeschafft. Ein gemauerter Grund des Altartisches spricht dafür, daß der Zubau als eine Seitenkapelle diente. In der 4. Phase wurde das Schiff in der südlichen Richtung verbreitet und nach der Demolition des romanischen Presbyteriums entstand eine räumige und rechteckige Kirchenhalle. Die bisherigen Funde erlauben noch nicht eine genauere Datierung der einzelnen Bauphasen.

Aufgrund einer Münze und auch der schriftlichen Quellen ist die 5. Phase in das 17. Jh. datiert. In diesem Jahrhundert wurde an der westlichen Seite ein Turm zugebaut. Der Innenraum des Schiffes wurde eingewölbt. Die mittelalterliche rechteckige Kirche wurde durch eine neue und größere Kirche mit einem polygonalem Verschuß abgelöst. An der Nordseite wurde eine neue Sakristei zugebaut. Der letzte Umbau der alten Kirche geschah in der Barockzeit. An der Westseite entstand eine räumliche Halle mit einem Ziegelpflaster und auch Interieur der Kirche wurde neu gepflastert.

Die bisherige archäologische Forschung hat neue und überraschende Erkenntnisse über die Entwicklung der Kirche gebracht. Am wichtigsten ist die Feststellung, daß die alte Kirche einen romanischen Ursprung hatte.

Abbildungen:

1. Skačany. Luftaufnahme des erforschten Kirchenareals.

2. Skačany. Reste der eingegangenen Kirche von Süden.
3. Skačany. Grundriß der Kirche mit der Bezeichnung der einzelnen Phasen. 1–2 romanische Phase, 3–4 gotische Phase, 5 Renaissanceetappe, 6 Barockzeit.
4. Skačany. Die Renaissance-Sakristei. Blick vom Osten. Im Vordergrund Fundamente der romanischen Apside.
5. Skačany. Fund der mittelalterlichen Steinplatte mit einem Kreuzmotiv.
6. Skačany. Die Fundamente des Renaissanceturms der Kirche. Blick vom Süden.